

Innhold

Forord	13
Innledning	
Bokas tema	15
<i>Kristian Andenæs og Jorunn Møller</i>	
Datamateriale	16
Målgruppe	17
Bokas innhold og struktur	17
Referanser	23
DEL I TEORETISKE PERSPEKTIVER OG UTDANNINGSPOLITISKE SPØRSMÅL	
Kapittel 1	
Retten i skolen – styring og sikring	27
<i>Henning Jakhelln og Jorunn Møller</i>	
Skolen og regelverket – utgangspunkter	27
Fire overordnede perspektiver	28
Begrepene skole og opplæring	29
Alle barns rett og plikt til gratis opplæring	30
Regelverket	31
Oversikt over oppbygningen av regelverket – lovgivning, forskrifter, rundskriv mv.	31
Hvem kan påberope seg lovbestemmelser, forskrifter, rundskriv m.m.?.	33
Hvordan kan vi realisere de kravene som følger av regelverket?	34
Rettssikrende regler	35
Rettsliggjøring i skolen – en oppsummerende kommentar	36
Referanser	38

Kapittel 2

Barnets beste i skolen	40
<i>Kirsten Sandberg</i>	
Innledning	40
Rett for barnet, plikt for staten.	41
Når har stat og kommune denne plikten?	43
Nærmere om hvem som er forpliktet	44
Innholdet i barnets beste	45
Generelt.	45
Barnets eget syn	45
Andre momenter i barnets beste-vurderingen.	48
Avveiningen av barnets beste mot andre hensyn	49
Saksbehandlingsgarantier	50
Avslutning	51
Referanser	52

Kapittel 3

Rettslige standarder i opplæringsloven og barnehageloven	54
Om retten til likt pedagogisk utbytte uavhengig av kjønn	
<i>Helga Aune</i>	
Innledning	54
«5-trinnslisten» for å sikre gjennomføring av en rettighet	59
Innholdet av rettsregelen må være kjent	60
Samarbeid mellom skole/barnehage og hjem	61
Barnehageeier og skoleeier har ansvar for å sikre rettsregelens gjennomføring	62
Tilsyn med undervisningen i skole og barnehage	63
Skjønnsutøvelsen ved tilsyn – forvaltningslovens regler	69
Rettsregelen må gjennomføres i praksis	70
Konklusjon: Realisering av rettigheter og krav i lovgivningen	71
Referanser	72
Vedlegg	74

Kapittel 4

Tilpasset opplæring som rettslig begrep og prinsipp	75
<i>Trond Welstad</i>	
Noen utgangspunkter.	75
Tilpasset opplæring – på jakt etter et mer konkret handlingstema	77
Mønsterplanen av 1987	78
Læreplanverket for 10-årig grunnskole, L97.	80

Læreplanen for Kunnskapsløftet, Generell del	80
Oppsummering av den rettslige og utdanningsideologiske gjennomgåelsen av den tilpassede opplæringen.	81
Tilpasset opplæring sett i lys av begrepet om likeverd	82
Har begrepet likeverd en rettslig betydning?	83
Likeverdig opplæring, men ikke optimal	86
Vilkår for den tilpassede opplæringen i framtiden	88
Noen refleksjoner om rettighetstematikken	90
Individuell rettighet på bekostning av en potensiell styrke i fellesskapet?	93
Referanser	95

DEL II ANALYSER AV DOKUMENTER OG VEILEDNINGER

Kapittel 5

Et felles nasjonalt tilsyn: Om rammeverk og reformbaner gjennom historien	99
<i>Kirsten Sivesind, Guri Skedsmo og Jeffrey Hall</i>	
Innledning	99
Teoretiske perspektiver og begrepsavklaringer.	100
Regimer og reformbaner	100
Hva er tilsyn?	101
Former for tilsyn	102
Bruk av regler og standarder i tilsyn	102
Reform og tilsyn: En historisk gjennomgang	104
Lov og lojalitet i tilsynsarbeidet (1876–1920)	104
Pedagogikk, forsøk og utvikling (1920–1980)	105
Politikk, kvalitet og ytelser (1980–2007)	106
Reformbaner i tilsynsarbeidet.	110
Rammeverk for tilsyn 2008	110
Retningslinjene for tilsyn 2010	112
Håndboken 2013.	113
Drøfting	115
Referanser	119

Kapittel 6**Metode for tilsyn – en juridisk og retts sosiologisk vurdering av hjelpemidlene for gjennomføring av tilsyn i skolen** . . . . . 123*Kristian Andenæs*

Innledning	123
En juridisk og retts sosiologisk vurdering av metodeboka	125
Rettslige rammer for hvordan tilsynet skal utføres (s. 14–19)	125
Klargjøre rettslige krav (s. 31–39)	126
Klargjøre sakens faktiske forhold – opplyse saken (s. 48–55)	129
Vurdere faktum opp mot de rettslige kravene (s. 64–68)	130
Metodebokas egnethet	130
Rettsliggjøring og rettslig styring	131
Skolens rettsanvendelse	133
Rettsanvendernes forutsetninger og lovgivningens begrensninger	133
Avslutning	135
Referanser	137

Kapittel 7**Spesialundervisning i spenningsfeltet mellom juridisk regelverk og lokal praksis** . . . . . 138*Camilla Herlofsen og Sven Nilsen*

Innledning	138
Juridisk regelverk – lover, forskrifter og retningslinjer	139
Spesialundervisningens tiltakskjede – sentralt regelverk og retningslinjer og lokal praksis	141
Kort om forskningsmetodisk tilnærming	142
Lokal praksis i det enkelte ledd i tiltakskjeden	143
Sammenhengen mellom leddene i tiltakskjeden	145
Lærer erfaringer med sakkyndig vurdering, enkeltvedtaket og IOP	146
Lærer erfaringer som er knyttet til rammefaktorer	149
Avsluttende drøfting	152
Referanser	156

DEL III PROFESJONSUTØVELSE**Kapittel 8****Rektors blikk på opplæringslovens rettslige regulering** . . . . . 161*Jorunn Møller og Kirsten Sivesind*

Innledning	161
Perspektiver på rettslig regulering og skjønn	162

Det profesjonelle skjønnnet	162
Retten til spesialundervisning.	163
Retten til et godt psykososialt miljø	165
Tilpasset opplæring som prinsipp	166
Spørreundersøkelse: Utvalg og datainnsamling.	167
Presentasjon av funn.	168
Ledelse ved egen skole	168
Tilpasset opplæring	170
Spesialundervisning, et godt psykososialt skolemiljø og retten til å klage	171
Kompetanseutvikling blant de ansatte	174
Nasjonalt tilsyn	175
Oppsummering av funn.	177
Diskusjon og avsluttende kommentarer	177
Referanser	180

Kapittel 9

Et godt psykososialt skolemiljø – rettslig regulering og yrkesetiske

normer	182
-------------------------	-----

Jorunn Møller og Eli Ottesen

Innledning	182
Analytisk tilnærming	183
Perspektiver på «profesjonalitet» og «profesjonelt skjønn».	183
Organisasjonsrutiner som koblingsmekanisme	184
Metodisk og analytisk tilnærming	186
Presentasjon av resultater	188
Et godt psykososialt miljø	188
Aktivt og systematisk arbeid for å fremme et godt psykososialt miljø (§ 9a-3)	189
Internkontroll (§ 9a-4).	190
Snarest mulig behandle saken (§ 9a-3)	191
Diskusjon.	192
Avsluttende kommentarer	195
Referanser	197

Kapittel 10

Profesjonell skjønnsetøvelse og kravet til tilpasset opplæring	199
---	-----

Jorunn Møller og Berit Karseth

Innledning	199
Profesjonelt skjønn og mekanismer for ansvarliggjøring	200

Kontekst og valg av metode	202
Presentasjon av resultater	203
Forståelse av tilpasset opplæring	203
Mekanismer for ansvarliggjøring	205
Diskusjon og oppsummerende kommentarer	212
Referanser	215

Kapittel 11

Rektor i et spenningsfelt: Mellom skolens rammer og forventninger til tilpasset opplæring . . . . .

216

Eli Ottesen, Stine Jeppesen og Kersti Kelder

Innledning	216
Rammenes betydning for rektors handlingsrom	217
Metode	219
Resultater	220
Hva er tilpasset opplæring?	220
Hvordan opplever rektorene handlingsrommet?	222
Diskusjon	223
Avsluttende kommentarer og implikasjoner	226
Referanser	227

Kapittel 12

Opplæringsloven og kommunal styring . . . . .

229

Jorunn Møller

Innledning	229
Aspekter ved kommunal styring av skolen	230
Kommunen som politisk organ og forvaltningsorgan	230
Spenninger mellom statlig styring av skolen og kommunalt selvstyre	231
Analytiske begreper og metodisk refleksjon	232
Perspektiver på ansvarliggjøring i skolen	232
Metodiske refleksjoner	233
Presentasjon av funn	234
Data som grunnlag for styring	234
Tilsyn som styringsstrategi	236
Krav og forventning til kompetanse	239
Kort oppsummering av funnene	241
Drøfting og avsluttende kommentar	241
Referanser	243

Kapittel 13**Rettslig reglering og professionella normer som påvirker rektors ledarskap** . . . . . 245*Ulf Leo*

Inledning	245
Rettslige og professionella normer	246
Skollagen – en ramlag som ska tolkas och förhandlas	248
Styrning av den svenska skolan – och rektors position	249
Förrättsligande, förväntanstryck och ansvarighet som påverkar rektorer . .	251
Att synliggöra normer i praktiken.	255
Professionell reproduktion av normer.	256
Att styras av rettslige og professionella normer	257
Referenser	258

DEL IV NASJONALT TILSYN**Kapittel 14****Tilsyn – en hjelp i forebyggende arbeid med skolemiljøet?** . . . . . 263*Vibeke N. Holm og Jorunn Møller*

Innledning	263
Teoretiske perspektiver	264
Skolen som organisasjon og institusjon	264
Fortolkning av pålegg fra overordnede i et translasjonsteoretisk perspektiv.	265
Metode	267
Undersøkelsens kontekst	267
Utvalg, informanter og datainnsamling	269
Funn og drøfting	269
Forebyggende tiltak	269
Ressurser for å utnytte handlingsrommet	271
Avslutning	276
Referanser	277

Kapittel 15**Nasjonalt tilsyn: Et skritt fra lovregulering til evaluering av innhold?** . . 279*Jeffrey Brooks Hall*

Innledning	279
Styring og lovregulering i skandinavisk tilsynspolitik: Kontekst og teoretiske perspektiver	280
Metodologisk tilnærming i studien.	282

Historisk overblikk over tilsyn i Norge og inspeksjon i Sverige	284
Styringsformer i lovtekster og forskrifter.	285
Styringsformer i stortingsmeldinger/parlamentsdirektiver og offentlige utredninger	286
Styringsformer i offentlige rapporter og evalueringer	289
Drøfting	291
Avsluttende kommentarer	292
Referanser	293

DEL V AVSLUTTENDE KOMMENTARER OG OPPSUMMERENDE ANALYSE

Kapittel 16

Skolan – ett Multi Governance Prosjekt	299
<i>Håkan Hydén och Per Wickenberg</i>	
Inledning	299
Normkonflikter	300
Hur löses spänningar och konflikter?	304
Förrättsligande	304
Rättsliga standards	305
Tillsyn	306
Imitation	308
Normbalans	308
Aktörs- och professionsperspektiv.	311
Administrativt skolansvariga – skolesjefer og utdanningsdirektører.	311
Rektorer och skolledare	312
Skoleleder, ledningsgrupper og lærere.	314
Avslutningsvis	315
Referenser	316
Vedlegg	318
Oversikt over masteroppgaver knyttet til LEXEL-prosjektet	318
Forfatterpresentasjoner	319
Stikkord	323

Forord

Skoleledere må forholde seg til en lang rekke lover og forskrifter, og rettslige spørsmål får stadig større oppmerksomhet i utdanningssystemet, blant annet gjennom et felles nasjonalt tilsyn. Men hvordan fortolker og håndhever skoleledere lovverket i samspill med andre aktører? Hvordan omformes rettslige standarder til profesjonell handling i den lokale skolen? Hvilke vurderinger og beslutninger tas fortløpende av skoleledere i lys av utdanningspolitiske satsingsområder som felles nasjonalt tilsyn av skolen? Dette er noen av de spørsmålene som denne boka søker å gi svar på.

Boka er en vitenskapelig antologi som bygger på resultatene fra et forskningsprosjekt som har hatt støtte av Norges forskningsråd. Prosjektet fikk akronymet LEXEL (Legal Standards and Professional Judgement in Educational Leadership), og vi har satt søkelyset på tre områder i opplæringsloven: *elevenes rett til et godt psykososialt skolemiljø, retten til spesialundervisning og kravet om tilpasset opplæring til alle*. I prosjektet har pedagoger, jurister og rettssosiologer samarbeidet om å belyse problemstillingene. Det har også vært et mål at resultatene fra dette forskningsarbeidet kan gi grunnlag for mer relevant kompetanseheving for skolens ansatte slik at arbeidet for den enkelte skoleleder på dette komplekse og krevende området kan forbedres.

Vi vil takke Norges forskningsråd som med sin finansiering gjennom programmet «Utdanning 2020» har muliggjort dette prosjektet. En stor takk går til rektorer og lærere, skoleeiere, utdanningsdirektører, pedagoger og jurister på regionalt nivå som har vært villige til å dele sine erfaringer, kunnskap og forståelse med oss i prosjektet. Denne boka hadde ikke vært mulig å skrive uten deres medvirkning, tillit og engasjement.

Boka hadde heller ikke blitt til uten et inspirerende forskerfellesskap på tvers av institutter og fakulteter hvor vi sammen har prøvd å forstå hva slags innsikt datamateriale kunne gi oss. Vårt internasjonale Advisory Board har underveis gitt oss verdifulle innspill til analyseringen av data. En takk gis derfor til professorene Jenny Ozga, Peter Gronn, Bill Koski, Per Wickenberg, Håkan Hydén, Kirsten Ketscher og Olof Johansson. I tillegg har vi hatt en nasjonal referansegruppe der Brit Jakobsson, Anne Tove Strande, Stein Kjelland Olsen, Jan Sivert Jøsendal, Solveig Hvidsten

Dahl og Berit Anne Halkjelsvik har deltatt. En stor takk til referansegruppa for deres konstruktive og nyttige kommentarer til design, datainnsamling og analyser, og forslag til strategier for spredning av resultatene fra prosjektet.

Juni, 2016

Kristian Andenæs og Jorunn Møller